

9. EU kao bezbednosni akter na Zapadnom Balkanu

Na kraju ove lekcije saznaćete:

1. kako je EU nastojala da zaustavi sukobe na prostoru bivše SFRJ i razloge njenog neuspeha
2. koje je inicijative EU pokrenula radi jačanja regionalne saradnje
3. koje misije unutar EBOP postoje na Zapadnom Balkanu.

„Neuspeh” prilikom sprečavanja i zaustavljanja konflikta na prostoru bivše Jugoslavije

„Ovo je čas Evrope. Ovo nije čas Amerikanaca”.

Žak Pos, predsedavajući EZ, nakon dolaska u Jugoslaviju, u junu 1991. godine.

Kada je počela kriza na prostoru bivše SFRJ, lideri tadašnje Evropske zajednice (EZ) bili su uvereni da će je uspešno rešiti iako su unutar EZ postojali različiti stavovi o pitanju očuvanja SFRJ i o mogućnosti slanja misije UN. Kriza je predstavljala svojevrsni test za evropske institucije, budući da se odigravala uporedo sa pregovorima oko usvajanja [Ugovora iz Mاستrihta](#), kojim je EZ prerasla u čvršću političku uniju.

Francuska se zalagala za opstanak SFRJ u postojećim granicama i zajedno sa Holandijom, Belgijom i Italijom predlagala intervenciju UN kojom bi se sukobi obustavili. Velika Britanija nije bila voljna da angažuje svoje trupe u sklopu ove misije. Nemačka u tom periodu još uvek nije mogla da angažuje svoje trupe izvan NATO snaga, a istovremeno je pružala podršku zahtevima Slovenije i Hrvatske da se otcepe.

U leto 1991. godine EZ je, uz posredovanje ministarske trojke EZ, pokrenula pregovore između zaraćenih strana. Rezultat pregovora bilo je donošenje Zajedničke deklaracije o mirnom rešavanju jugoslovenske krize, poznatije kao Brionska deklaracija. Njom su dogovoreni prekid vatre u Sloveniji, povlačenje JNA iz ove republike i nastavak pregovora o budućnosti SFRJ. Pregovori su ipak propali, a oružani sukobi su se nastavili u Hrvatskoj. Potom je ustanovljena Arbitražna komisija (poznata i kao Badinterova komisija), koja je trebalo da donese mišljenje o spornim ustavnim pitanjima. Evropska zajednica je organizovala i dve velike mirovne konferencije o Jugoslaviji: u Hagu, koja je trajala od jula 1991. do avgusta 1992. godine, i u Ženevi (zajedno sa UN) koja je trajala od jula 1992. do decembra 1995. godine. Pokazalo se da su sve ove mirovne inicijative, u kojima EZ i SAD nisu upotrebile silu, bile uzaludne.

Krajem 1991. godine postalo je jasno da SFRJ ne može opstati. Evropska zajednica je postavila određene uslove da bi priznala nezavisnosti republika. Međutim, iako nisu ispunile uslove, EZ je u januaru 1992. godine priznala nezavisnost Slovenije i Hrvatske, nakon što je Nemačka to prva samostalno učinila. Ovo je bio pokazatelj neslaganja unutar EZ koji je pretio da naruši odnose država članica, ali i pokazatelj toga da EZ nije u stanju da dosledno i odlučno sprovodi zajedničku spoljnu politiku. Time su sposobnost EZ da deluje kao globalni akter, kao i njen kredibilitet kod zaraćenih strana dovedeni u pitanje.

Nakon referenduma o nezavisnosti u BiH održanog u februaru 1992. godine, kao i nakon početka oružanih sukoba u aprilu, EZ je pokrenula niz mirovnih pregovora koji su redom propadali. Savet bezbednosti UN je 1992. godine, pod pritiskom EZ, a na osnovu Rezolucije 743, poslao mirovne trupe u Hrvatsku, a potom i u BiH (UNPROFOR). Trupe su imale ovlašćenje da primenjuju silu samo u slučaju samoodbrane, čime je njihova misija zaštite stanovništva i stvaranja uslova mira i bezbednosti, u kojima bi kriza mogla da se reši pregovorima bila onemogućena.

Nakon masakra u Srebrenici 1995. godine postalo je jasno da su napori koje EU ulaže u rešavanje sukoba nedovoljni. Stoga SAD preuzimaju inicijativu u rešavanju krize, pa je tek nakon vojne intervencije NATO u BiH (operacija Deliberate Force) postignut Dejtonski mirovni sporazum, kojim je rat na prostoru BiH bio okončan.

*Ceremonija potpisivanja
Dejtonskog sporazuma u
Parizu (Izvor: BiH-X)*

Sukob na Kosovu 1998–1999. godine još je jednom pokazao da EU nedostaju kapaciteti za zaustavljanje sukoba u „sopstvenom dvorištu“. Ova kriza ubrzala je stvaranje Evropske bezbednosne i odbrambene politike (EBOP). Nakon što su u decembru 1998. godine mirovni pregovori u Rambujeu propali, SAD su ponovo preuzele inicijativu, te 24. marta 1999. godine pokrenule NATO vazдушnu kampanju protiv SRJ.

Proces stabilizacije i pridruživanja i Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope

Potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine okončani su oružani sukobi na prostoru bivše SFRJ. To je stvorilo mogućnost za formulisanje regionalnog pristupa državama JIE, koji u širem smislu predstavlja formulisanje i sprovođenje politike EU prema određenom susjednom regionu. U okviru regionalnog pristupa EU državama JIE, EU je u aprilu 1997. godine formulisala opšte i specifične uslove koji moraju biti ispunjeni da bi države unapredile odnose sa EU. Time je EU nastojala da doprinese stabilizaciji i izgradnji regiona. Sukob na KiM, koji se odigravao uporedo sa sprovođenjem reforme Evropske unije i pripremama za istočno proširenje, ukazao je na manjkavosti regionalnog pristupa i na njegove skromne rezultate. Zato je u maju 1999. godine EU pokrenula **Proces stabilizacije i pridruživanja (PSP)**, koji je predstavljao novi politički okvir za saradnju sa državama Zapadnog Balkana. Ovim su reafirmisani ciljevi dotadašnje politike koju je EU vodila na Zapadnom Balkanu (mir i stabilnost, demokratija i vladavina prava, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, ekonomski prosperitet i unapređenje regionalne saradnje), pa se evropska perspektiva regiona učinila izvesnijom. Proces stabilizacije i pridruživanja dao je podsticaj stabilizaciji regiona time što je državama Jugoistočne Evrope jasno stavljeno na znanje da se na njih gleda kao na potencijalne članice EU ukoliko ispune postavljene uslove. Uslovi su utvrđeni Kopenhaškim kriterijumima iz 1993. godine, zaključcima Saveta za opšte poslove iz 1997. godine i saopštenjem Komisije EU iz maja 1999. godine, kojim su postojeći uslovi dopunjeni potpunom saradnjom sa međunarodnim Tribunalom u Hagu i stvaranjem realnih šansi za povratak izbeglica i interno raseljenih lica. Među najznačajnijim uslovima je i regionalna saradnja, koja predstavlja preduslov ekonomskog razvoja i smanjenja siromaštva u regionu, razvoja ljudskog potencijala i infrastrukture. Instrumenti za ostvarivanje postavljenih ciljeva su: poštovanje [Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju \(SSP\)](#), unapređenje ekonomskih i trgovinskih odnosa, pružanje finansijske i tehničke pomoći, saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, unapređenje političkog dijaloga i podsticanje regionalne saradnje podržavanjem Pakta za stabilnost JIE, Procesu saradnje u JIE i drugih regionalnih inicijativa.

Ubrzo nakon što je EU pokrenula Proces stabilizacije i pridruživanja, međunarodna zajednica je, na inicijativu EU, donela prvu sveobuhvatnu strategiju za stabilizaciju regiona, jačanje demokratije i podsticanje ekonomskih i drugih reformi. To je bio [Pakt za stabilnost JIE](#), čiji je osnivački akt, u junu 1999. godine u Kelnu, potpisalo 40 država i međunarodnih organizacija. U okviru pakta funkcionisala su tri radna stola, posvećena unapređenju saradnje u oblasti demokratizacije i ljudskih prava, u oblasti ekonomske rekonstrukcije i u oblasti bezbednosti. U okviru trećeg radnog stola razmatrano je posebno unapređenje saradnje u oblasti odbrane, pravosuđa i unutrašnjih poslova. U okviru Pakta za stabilnost pokrenute su mnogobrojne regionalne inicijative za ostvarivanje bezbednosne saradnje u oblastima pravosuđa i unutrašnjih poslova (borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, policijska saradnja, bezbednost i upravljanje

granicama), kao i saradnje u oblastima odbrane i reforme sektora bezbednosti (razminiranje, konverzija lakog naoružanja, konverzija naoružanja).

Zajedno s promenom situacije u regionu i napretkom svih zemalja u evroatlantskim integracijama bilo je neophodno promeniti i koncept regionalne saradnje. Pakt je 2005. godine inicirao debatu o novom okviru regionalne saradnje, u kome bi veću ulogu i odgovornost imale države JIE, pa je 2006. godine odlučeno da bude osnovan **Regionalni savet za saradnju**, čije je sedište u Sarajevu. Ovaj Savet je rad otpočeo 2008. godine. Prioriteti regionalne saradnje unutar Regionalnog saveta za saradnju jesu: ekonomski razvoj, izgradnja infrastrukture, saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, saradnja u oblasti bezbednosti (reforma sektora bezbednosti, konverzija vojnog sektora...), jačanje ljudskog potencijala i parlamentarna saradnja. Regionalni savet za saradnju razlikuje se od Pakta za stabilnost JIE po tome što postoji regionalno vlasništvo i što region sam organizuje i realizuje proces saradnje. Takođe, povećano je i

Logotip Regionalnog saveta za saradnju (Izvor: [RCC](#))

učestvovanje zemalja regiona u određivanju politike, finansiranju i angažovanju kadrova.

Misije EBOP na Zapadnom Balkanu

Stvaranjem EBOP, političke inicijative Evropske unije usmerene ka stabilizaciji i pacifikaciji regiona postale su praćene i preduzimanjem konkretnih akcija na terenu. Tako su **prve civilne i vojne misije EU pod okriljem EBOP** pokrenute na Zapadnom Balkanu, a najveća civilna misija EU ikada pokrenuta jeste misija **EULEX** na Kosovu.

Policajska misija EU u BiH (EUPM) prva je civilna misija pod okriljem EBOP, koja je pokrenuta 1. januara 2003. godine. Ova misija zamenila je Međunarodne policijske snage UN, dobivši mandat od tri godine, koji je naknadno produžen do 2007. godine. Cilj ove misije jeste pružanje pomoći prilikom uspostavljanja vladavine prava osposobljavanjem domaćih policijskih snaga i jačanjem njihovih kapaciteta za samostalno delovanje. Jedan od ključnih uslova koji je BiH morala da ispuni da bi potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju bio je sprovođenje reforme policije, kojom bi trebalo da bude stvorena efikasnija policija u celoj državi. Budući da je policija bila podeljena po etničkoj osnovi i da je postojalo 15 različitih policijskih službi u zemlji, bilo je neophodno izvršiti reformu kojom bi bile prevaziđene etničke podele, sprečena zloupotreba u političke svrhe i umešanost u organizovani kriminal. Evropska unija je ovaj uslov postavila još 2004. godine, ali je zbog unutrašnjih političkih razmirica i protivljenja Republike Srpske, Zakon o reformi policije usvojen tek u aprilu 2008. godine.

Misija EUPM i dalje pomaže proces reforme policije i aktivno deluje na jačanju regionalne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala.

Inauguracija Misije EUPM u BiH (Izvor: Council of the European Union)

Prva vojna misija pod okriljem EBOP bila je misija **Concordia** u Makedoniji. Pokrenuta je krajem marta 2003. godine, a imala je mandat do kraja decembra iste godine. Ova misija zamenila je vojnu misiju NATO koja je bila prisutna u Makedoniji od 2001. godine. Ova misija trebalo je da doprinese uspostavljanju bezbednosti u državi i da pomogne prilikom sprovođenja **Ohridskog sporazuma** iz 2001. godine. Po okončanju vojne misije, u Makedoniji je pokrenuta policijska misija **EUPOL Proxima** čiji je mandat bio do polovine decembra 2005. godine. Cilj misije bio je konsolidovanje vladavine prava, borba protiv organizovanog kriminala, pomoć prilikom sprovođenja reformi policije i stvaranje granične policije. Nakon ove misije, do juna 2006. godine bio je aktivan **Savetodavni policijski tim EU – EUPAT**, koji je imao slične zadatke: pomoć prilikom stvaranja efikasnog policijskog sistema i integrisanog upravljanja granicom, borba protiv organizovanog kriminala itd.

Francuski bataljon u okviru Misije ALTHEA (Izvor: EUPOL ALTHEA)

Druga vojna misija pod okriljem EBOP na Zapadnom Balkanu bila je **EUFOR Althea**, pokrenuta u decembru 2004. godine u BiH. Ova misija sprovodi se u okviru „Berlin plus“ aranžmana, pa EU u okviru ove misije koristi NATO kapacitete i sredstva. Ova misija treba da osigura mir i bezbednost u BiH i njeno približavanje EU.

Od aprila 2006. godine na Kosovu je bio aktivan **Tim za planiranje EU (EUPT)**, čiji je zadatak bio da pomogne prilikom uspostavljanja Misije EULEX. Nakon toga, preostale operacije EUPT nastavile su da se odvijaju u okviru Misije EULEX. **Misija vladavine prava Evropske unije (EULEX)** počela je rad u decembru 2008. godine, nakon višemesečnih pregovora o njenom statusu i nakon blokade SB UN. Misija treba da pruži pomoć i podršku izgradnji Kosovskih institucija u oblasti vladavine prava – policije, pravosuđa i carine. Misija EULEX predstavlja tehničku misiju, koja je pod opštim okvirom Rezolucije saveta bezbednosti UN 1244. Ima mandat da nadgleda, prati i savetuje, ali joj je istovremeno ograničen izvestan broj izvršnih ovlašćenja. Policijska komponenta misije broji oko 1.400 policajaca i ima zadatak da nadgledanjem, praćenjem i savetovanjem Kosovskih policijskih snaga (KPS) pomogne stvaranje multietničke policije. Misija ima „korektivna ovlašćenja“, što znači da ima ovlašćenje da interveniše u slučaju pojave nasilja nad manjinskim zajednicama. Pravosudna komponenta misije broji oko 300 zaposlenih. Njen zadatak je da pomogne stvaranje multietničkog, nepristrasnog i efikasnog pravosuđa. Carinska komponenta misije nadgleda, prati i savetuje carinsku službu i obavlja izvršne odgovornosti carinskog zakona, samo onda kada je to neophodno, u mešovitim timovima sastavljenim od međunarodnih predstavnika i članova osoblja carinske službe.

Internet izvori:

1. [EUFOR ALTHEA](#)
2. [Policijska misija EU u BiH \(EUPM\)](#)
3. [Pakt za stabilnost JIE \(Stability Pact\)](#)
4. [Regionalni savet za saradnju \(Regional Cooperation Council\)](#)
5. [Misija vladavine prava Evropske unije \(EULEX\)](#)

Za dalje upoznavanje sa temom pogledati:

1. Marković, G. S. (ur.) (2005) Evropa i Zapadni Balkan posle velikog proširenja. Beograd: Institut za evropske studije.
2. Međunarodna komisija za Balkan (1996) Nedovršeni mir – Izveštaj Međunarodne komisije za Balkan. Zagreb/Sarajevo: Hrvatski Helsinški odbor za ljudska prava i Pravni centar FOD BiH.
3. Nugent, N. (ed.) (2004) European Union Enlargement. New York: Palgrave Macmillan, str. 1 - 70.